

ks. dr hab. Sławomir Pawłowski SAC, prof. KUL  
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II  
Wydział Teologii, Instytut Ekumeniczny  
Katedra Teologii Prawosławnej

Lublin, 2017.11.28

## RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. **Alfreda Richtera** (nr albumu Studiów Doktoranckich ChAT – 248) napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Tadeusza Zielińskiego (promotor pomocniczy dr Jerzy Sojka) pt. **Thomas Ball Barratt (1862-1940) – pionier pentekostalizmu europejskiego:** Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Wydział Teologiczny, Warszawa 2017, ss. 258 (kps.)

### I. Wprowadzenie

Ruch zielonoświątkowy, zarówno w XX wieku jak i obecnie, należy do najbardziej dynamicznie rozwijających się środowisk religijnych na świecie. Z uznaniem należy zatem powitać pierwsze w Polsce studium biograficzno-teologiczne na temat pioniera tegoż ruchu w Europie, urodzonego w Anglii norweskiego duchownego, pastora Thomasa Ball Barratta (1862-1940).

Autor rozprawy, p. mgr Alfred Richter, należycie skorzystał z okazji, którą były ponad dwudziestoletnie kontakty z ruchem zielonoświątkowym w Norwegii. Rozmowy z liderami tamtejszych wspólnot oraz dostęp do odpowiedniej literatury i źródeł archiwalnych stanowiły bezpośredni motyw podjęcia badań dotyczących T. B. Barratta (s. 9 rozprawy). Ta osobista okoliczność życia Doktoranta opatrnościowo zbiegła się z obiektywną potrzebą badawczą: odczuwalnym w Polsce brakiem prac naukowych na temat powstania i rozwoju pentekostalizmu, ale także z brakiem monografii naukowej na temat Barratta na świecie.

### II. Struktura rozprawy

Praca doktorska p. Alfreda Richtera posiada następującą strukturę: strona tytułowa (s. 1), spis treści (s. 2-5), ilustracja (s. 6), wykaz skrótów (s. 7), wstęp (s. 8-16), osiem rozdziałów (s. 17-215), zakończenie (s. 216-219), wykaz źródeł (s. 220-225), streszczenie angielskie (s. 226-229) oraz aneksy (s. 230-258).

Główny korpus praca składa się z ośmiu rozdziałów, umieszczonych po cztery we dwóch częściach dysertacji: *historycznej* (s. 17-112) i *systematycznej* (s. 113-215). Każdy z rozdziałów posiada podsumowanie.

Pierwszy rozdział pt. *Pentekostalizm – geneza oraz założenia doktryny i praktyki* (s. 17-44) zawiera zwięzły zarys historyczny powstania i rozwoju ruchu zielonoświątkowego na świecie, poczynając od doświadczeń, które poprzedzały współczesny pentekostalizm, a także krótką prezentację jego fundamentów doktrynalnych i praktycznej działalności (modlitwa, nabożeństwo, misja, służba społeczna). Ten rozdział ma charakter kontekstualnego wprowadzenia dla prezentacji życia i myśli T. B. Barratta.

Drugi rozdział nosi tytuł *Droga życiowa Thomasa B. Barratta do czasu przełomu pentekostalnego* (s. 45-62). Opisuje okres do czasu rozpoczęcia jego służby pastorskiej, a przede wszystkim jego działalność jako duchownego metodystycznego w Norwegii, zwłaszcza w Kristianii (obecnie dzielnica Oslo), aż po pierwsze przeżycie zielonoświątkowe w Nowym Jorku w październiku i listopadzie 1906 roku.

Trzeci rozdział, pt. *Działalność Thomasa B. Barratta jako przywódcy pentekostalnego w Norwegii* (s. 63-80), jest poświęcony najdłuższemu okresowi jego dojrzałego życia (grudzień 1906, aż do jego śmierci w 1940), gdy napotkawszy niechęć własnego środowiska wyznaniowego, tworzy nowe wspólnoty pentekostalne w Norwegii. Rozdział ukazuje jego działalność w zborze zielonoświątkowym „Filadelfia” w Oslo, a także prace nad tworzeniem struktur misyjnych i ponadlokalnych struktur kościelnych w Norwegii.

Rozdział czwarty (s. 81-112) poświęcony jest działalności Thomasa B. Barratta jako przywódcy pentekostalnego poza Norwęgią. Jej spektrum obejmuje takie kraje jak: Szwecja, Dania, Niemcy, Szwajcaria, Anglia, Finlandia, Islandia, Rosja, Polska, kraje nadbałtyckie oraz Indie.

Część systematyczna dysertacji jest próbą rekonstrukcji myśli teologicznej T. B. Barratta i składa się z czterech rozdziałów (od V do VIII).

Piąty rozdział pt. *Nauka o Bogu i jej źródło* (s. 113-126) ukazuje myśl teologiczną Barratta na temat Pisma Świętego jako źródła autentycznej nauki o Bogu: o Bogu Trójjedynym, o Chrystusie, o Duchu Świętym.

Szósty rozdział, zatytułowany *Zbawienie i wspólnota zbawionych* (s. 127-164) jest próbą rekonstrukcji soteriologicznych i eklezjologicznych poglądów Barratta. Obejmuje zagadnienia grzechu i upadku człowieka, nowego narodzenia, uświęcenia, Kościoła, chrztu Janowego i chrztu chrześcijańskiego, a także Eucharystii.

Siódmy rozdział, pt. *Chrzest w Duchu Świętym i charyzmaty* (s. 165-201), koncentruje się na charakterystycznych dla pentekostalizmu akcentach teologiczno-duchowych. Ukazana tutaj refleksja Barratta na temat charyzmatów ma charakter skrypturystyczny i historyczny, obejmując szczególnie dar prorocstwa, dar języków i dar uzdrawiania.

Ostatni, ósmý rozdział pt. *Sprawy ostateczne* (s. 202-219) dotyczy eschatologii: stanu człowieka po śmierci, paruzji i tzw. pochwycenia Kościoła, Wielkiego Ucisku i Millenium, Sądu uczynków i zbawienia wiecznego.



Zamieszczonych na końcu siedem aneksów (s. 230-258) to odpowiednio: *Deklaracja berlińska (1909)*, *Deklaracja mülheimska (1909)*, *Deklaracja amsterdamska (1912)*, *Sylwetki członków rodziny T.B. Barratta* (biogramy), *Wywiad z Solveig Erstad – prawnuczką T. B. Barratta*, *Wypowiedź pastora Oddvara Linkasa* (który przytacza świadectwa ludzi znających Barratta osobiście) oraz *Album fotografii* (16 sztuk) związanych z Barratem.

### III. Ocena rozprawy

#### Osiągnięcia

Recenzent stwierdza, że praca niewątpliwie osiągnęła główny cel, którym było „przedstawienie sylwetki Barratta: jego biografii oraz jego poglądów teologicznych i religijnych”, a także dokonanie „wstępnej oceny dokonań i poglądów pastora Barratta”. Służy przy tym – ja tego pragnął Doktorant – przybliżeniu polskiemu odbiorcy, także osobom z innych tradycji konfesyjnych, fenomenowi ruchu zielonoświątkowego (s. 8).

*Wstęp* umiejętnie wprowadza w dysertację. Nie podlega wątpliwości naukowa zasadność sformułowania przedmiotu pracy, jej celu badawczego (s. 8), zwłaszcza w świetle dotychczasowych badań (s. 11).

Opis podjętych wieloetapowych i złożonych metod badawczych świadczy o wyostrejzonej świadomości metodologicznej Doktoranta: od formułowania wstępnych tez, przez gromadzenie materiału źródłowego, analizę i interpretację tekstów, prowadzenie wywiadów, zsyntetyzowanie i sprobematyzowanie zebranego materiału, tworzenie struktury wyводу i jego systematyzację, aż po redagowanie tekstu rozprawy (s. 9-10). Zastosowano zatem instrumenty badawcze właściwe dla nauk humanistycznych: w tym poszukiwania historyczne, analizę teologiczną i religioznawczą (s. 13). Na użytek części historycznej rozprawy (rozdziały I-IV) sięgnięto do ogólnych opracowań na temat ruchu zielonoświątkowego, do istniejących biografii Barratta, jego własnych wypowiedzi, materiałów prasowych i wywiadów (s. 13). Na użytek części systematycznej rozprawy (rozdziały V-VIII) skupiono się na aspekcie teologiczno-dogmatycznym jego rozważań. Było to świadomym wyborem Autora rozprawy, który słusznie wyszedł z założenia, że w pierwszej próbie monograficznego ujęcia poglądów Barratta należy przedstawić zagadnienia, które najbardziej determinują kształt jego teologicznej wizji (s. 14). Doktorant jest przy tym świadomy – co także świadczy o jego metodologicznej dojrzałości – że Barratt nie był teologiem akademickim i znaczną część wiedzy pozyskał w drodze samokształcenia, a jego teksty są wypowiedziami „praktyka z pasją zaangażowanego w służbę duszpasterską, kaznodziejską, misyjną i administracyjną” (s. 13). Doktorant świadomie rezygnuje z zadania weryfikowania poprawności i zasadności prowadzonej przez Barratta egzegezy Pisma Świętego, ale dokumentuje sposób w jaki Barratt posługiwał się Biblią (s. 14).



Na wielki szacunek zasługuje baza materiałowa pracy. Dla jej pozyskania Doktorant dokonał kwerendy w Bibliotece Narodowej w Oslo, a także w zbiorach wyznawców wspólnot zielonoświątkowych w Norwegii. Podstawowym materiałem badawczym jest spuścizna pisarska Barratta znajdująca się w zasobach prywatnych jego prawnuczki Solveig Erstad, z którą Doktorant przeprowadził także wywiad. Wiele niepublikowanych dotąd informacji o życiu Barratta przekazał pastor Oddvar Linkas z Fredrikstad (s. 10). Należy pochwalić ową dociekliwość Doktoranta w docieraniu do źródeł oraz nowych informacji. Analizie i interpretacji poddano zatem teksty o dużej różnorodności: monografie, broszury, wyznania wiary, doniesienia prasowe. Doktorant uczciwie przyznaje, że nie udało mu się skorzystać ze zbiorów założonego przez Barratta czasopisma „Korets Seier”, ale – jego zdaniem – nie miało to wielkiego wpływu na rekonstrukcję biegu życia i podstawowych poglądów Barratta (s. 10). Wykaz źródeł obejmuje zatem 19 publikacji Barratta, 45 publikacji dotyczących Barratta i pentekostalizmu (s. 220-223). Literatura pomocnicza zawiera 45 pozycji (s. 223-225).

Układ rozprawy jest logiczny, w uzasadniony sposób podzielony na dwie części: historyczną i systematyczną, stosownie do przedmiotu formalnego rozprawy (paradygmatu badawczego „życie i myśl”). Podział tych części na rozdziały (z jednym wyjątkiem rozdziału I o czym niżej), a także wewnętrzna struktura rozdziałów jest niezwykle przejrzysta, kompletna, z jasną zasadą ciągu myślowego. Rozdziały mają bardzo dobre streszczenia, które nic nie ujmują *Zakończeniu* dysertacji.

Język rozprawy jest jasny, komunikatywny, nie nuży, ale wciąga Czytelnika, który chciałby poznać życie i poglądy jej głównego bohatera.

Przypisy (w liczbie 832) posiadają konsekwentnie stosowane adresy bibliograficzne. Niektóre z nich zawierają pożyteczne noty biograficzne (np. przypisy 355, 363, 404, 430, 435, 436) i wyjaśnienia (np. przypisy 70, 73, 77, 210, 273, 410, 526, 538, 539, 775, 776).

Rekonstrukcja biegu życia Barratta w historycznej części dysertacji jest bardzo skrupulatna. Opis uzupełniony jest relacjami o doniesieniach prasowych na temat jego działalności i na temat pojawiającego się w Europie ruchu zielonoświątkowego. Autor rozprawy zachowuje obiektywizm w stosunku do bohatera swojej rozprawy. Nie pomija tematyki konkurencji czy współzawodnictwa na polu wydawniczym (s. 71-72), czy sporów odnośnie do kwestii zarządzania zborami (s. 74-77) lub ewentualnych wad czy zaniedbań Barratta (s. 78, i jeszcze w *zakończeniu* – s. 218). Rzetelność dokumentacyjna Doktoranta została potwierdzona zamieszczeniem biogramów członków rodziny Barratta i dwoma wywiadami.

Część systematyczna pracy z pewnością odzwierciedla teologiczne poglądy Barratta, słusznie poświęcając więcej miejsca *novum* pentekostalizmu: nauce o chrzcie w Duchu Świętym i o charyzmatach, zwłaszcza o proroctwie, glosolalii i uzdrawianiu (s. 165-201).

Przeprowadzone i udokumentowane przez Doktoranta badania z pewnością potwierdziły zawartą w tytule tezę, że Barratt był pionierem europejskiego ruchu pentekostalnego. Był nim nie tylko z powodu inicjowania lokalnych struktur, ale także z powodu definiowania podstawowych kategorii doktrynalnych decydujących o specyfice tego ruchu (s. 217). Praca pozwala nam poznać bliżej życiorys i spuściznę pisarską niezwyklej postaci europejskiego chrześcijaństwa XX wieku, którego postać nie powinna popaść w zapomnienie.

Niniejsza rozprawa p. Alfreda Richtera jest niewątpliwą zachętą do podejmowania w Polsce kolejnych prac naukowych na temat powstania i rozwoju pentekostalizmu, także jego współczesnej doktryny i praktyki.

### Mankamenty

Niedociągnięcia rozprawy są dużo mniejszej wagi, niż jej walory:

1. Rozdział pierwszy, pt. *Pentekostalizm – geneza oraz założenia doktryny i praktyki* (s. 17-44), ma charakter kontekstualnego wprowadzenia dla prezentacji życia i myśli T. B. Barratta. Dlatego powinien znajdować się nie wewnątrz części historycznej, ale przed nią, jako pojedynczy „rozdział wprowadzający” zarówno do części historycznej jak i do systematycznej, zawierając bardzo pożyteczną syntezę historii i doktryny pentekostalizmu.

2. Ostatni akapit podsumowania rozdziału II (s. 62) należy już treściowo do rozdziału następnego (np. jako część wstępu do rozdziału III).

3. Do rozdziałów I, II, III, V, VI warto wprowadzić choćby krótkie wprowadzenie przed ich 1 punktem, choćby za cenę skrócenia opisu struktury we *Wstępie* (s. 13-15).

4. Recenzent odczuwa niedosyt czytając rozdział VIII, pt. *Sprawy ostateczne, zwłaszcza punkty od 3 do 6 (Wielki Ucisk, Millenium, Sąd uczynków, Wieczne zbawienie)*, gdzie cytowaniu lub parafrazie tekstu biblijnego nie towarzyszy tak obfity komentarz jak w punkcie 1 i 2 tegoż rozdziału (np. wprowadzenie przed punktem 1 czy przypis nr 776). Rozumie przy tym uwagę Doktoranta, która znajduje się w doskonałym podsumowaniu tego rozdziału, że „drobiazgowo i zawile analizy wątków eschatologicznych” prowadzone przez Barratta rodzą pytanie „o spójność proponowanych ujęć” (s. 215).

5. Wątpliwość budzi zamieszczenie w aneksie (s. 230-238) *Deklaracji berlińskiej (1909)* i *Deklaracji mülheimskiej (1909)* w języku niemieckim, a nie w polskim (por. M. Antoszczuk, *Obdarowani*, Instytut Wydawniczy „Compassion” 2015, s. 367-371 i 373-378).

6. Rozprawa posiada także potknięcia redakcyjne oraz interpunkcyjne (strony 14, 15, 20, 50, 65, 71, 74, 75, 78, 86, 116, 127, 135, 136, 137, 142, 144, 147, 151, 154, 157, 161, 173, 174, 175, 178, 182, 184, 187, 202, 205, 221, 222). Recenzent służy szczegółowymi wskazaniem, które mogą pomóc w przygotowaniu pracy do druku.



#### IV. Wnioski końcowe

Mając na względzie przedstawione wyżej uwagi, ogólną i szczegółową ocenę dysertacji, stwierdzam, że praca mgr. Alfreda Richtera *pt. Thomas Ball Barratt (1862-1940) – pionier pentekostalizmu europejskiego* odpowiada w całej pełni wymogom stawianym rozprawom doktorskim.

Wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego łącznie z publiczną obroną tej pracy.

Stwierdzam także, że dysertacja pana Alfreda Richtera powinna zostać opublikowana, po rozsądnym uwzględnieniu poprawek czy wskazówek Recenzentów.

*ks. Sławomir Pawłowski SAC*

/ks. dr hab. Sławomir Pawłowski SAC, prof. KUL/